

***Statenstuk* 2004-161**

Onderzoeksprogramma 2005 c.a.

Voorgestelde behandeling:

- Statencommissie Cultuur en Welzijn op 17 november 2004
- provinciale staten op 15 december 2004
- fatale beslisdatum: n.v.t.

Voorgestelde status: **B-stuk**

Bestuurscommissie Onderzoeksbureau Cultuur, Welzijn en Zorg

Inleiding

In de vergadering van 19 maart 2003 hebben provinciale staten (PS) de Verordening Bestuurscommissie Onderzoek Cultuur, Welzijn en Zorg (OCWZ) statenstuk 37 vastgesteld. Daarin is vastgelegd dat PS jaarlijks een onderzoeksprogramma vaststellen. De Bestuurscommissie OCWZ stelt daartoe een ontwerponderzoeksprogramma op, dat u hierbij ter besluitvorming wordt aangeboden. De onderzoekswensen van gedeputeerde staten (GS) zijn daarin nog niet opgenomen. GS hebben ons laten weten op dit moment wel globaal de onderzoekswensen in kaart te hebben gebracht, maar nadere concretisering en prioritering in januari 2005 zal plaatsvinden.

Dit Ontwerponderzoeksprogramma 2005 is, zoals genoemde verordening voorschrijft, voor advies aan GS voorgelegd. Dit advies zal u separaat worden toegezonden.

De bestuurscommissie vraagt ook uw oordeel over de inzet van expertise door het onderzoeksbureau ten behoeve van de provinciale ambtelijke organisatie en de inzet bij de begeleiding van door derden uit te voeren onderzoek.

In het kader van de kwaliteitsbewaking van het onderzoek heeft de bestuurscommissie het voornemen (een) bijeenkomst(en) te organiseren met als doel onderzoek en beleid tot optimale afstemming te brengen. Wij vernemen graag of u het belang hiervan inziet.

Advies

1. Het onderzoeksprogramma 2005 zoals dat nu voorligt vast te stellen inclusief de keuze voor het gaan werken met panelonderzoek.
2. Akkoord gaan met het in het begin van 2005 opnemen van de onderzoekswensen van GS in het programma.
3. In te stemmen met de reservering van dagdelen ten behoeve van de inzet van expertise ten behoeve van de provinciale ambtelijke organisatie.
4. Akkoord gaan met de reservering van dagdelen ten behoeve van begeleiding van door derden uit te voeren onderzoek.
5. In te stemmen met de reservering van dagdelen ten behoeve van de bestuurscommissie voor de organisatie van (een) bijeenkomst(en) om tot een optimale afstemming tussen onderzoek en beleid te komen.

Meetbaar/Beoogd beleidseffect

Met de uitvoering van het onderzoek wordt een bijdrage geleverd aan de kwalitatieve versterking van het beleid op de terreinen cultuur, welzijn en zorg.

Argumenten

- 1.1. *Met de besluitvorming over het onderzoeksprogramma worden de werkzaamheden in 2005 van de Bestuurscommissie OCWZ/het onderzoeksbureau vastgesteld.*
- 1.2. *De introductie van panelonderzoek impliceert een werkwijze die leidt tot meer onderzoeks-efficiency.*
- 1.3. *Om in verband met actuele ontwikkelingen in de loop van 2005 de mogelijkheid te hebben daar met onderzoek op in te spelen, is 10% van de totale onderzoekscapaciteit gereserveerd als flexibele capaciteit.*

- 2.1. *De noodzaak van een realistische invulling van de beschikbare capaciteitsruimte voor GS wensen maakt besluitvorming daarover in dit stadium niet mogelijk.*
- 3.1. *De inzet van expertise - vanuit een onafhankelijke adviesrol - ten behoeve van de provinciale ambtelijke organisatie draagt bij aan de versterking van het beleid.*
- 4.1. *De inzet van expertise vanuit het onderzoeksbureau in de vorm van begeleiding van PS/GS bij door derden uit te voeren onderzoek maakt dat het onderzoek zodanig wordt ingericht en uitgevoerd dat het daadwerkelijk antwoord geeft op de geformuleerde vraagstelling.*
- 5.1. *Het is gewenst om de ervaringen die tot nu toe zijn opgedaan tussen de opdrachtgevers (PS/GS) en Bestuurscommissie OCWZ/onderzoeksbureau uit te wisselen met als doel de gebruikswaarde van onderzoeksresultaten ten behoeve van het beleid te optimaliseren.*

Uitvoering

Tijdsplanning

De uitvoering betreft het jaar 2005.

Financiën

Kosten: € 356.600,-- (budget Onderzoeksbureau in provinciale begroting 2005).

Monitoring en evaluatie

De Bestuurscommissie OCWZ brengt overeenkomstig vorengenoemde verordening voor 1 juli 2006 verslag uit over haar werkzaamheden 2005.

Extern betrokkenen

N.v.t.

Communicatie

De besluitvorming over het Onderzoeksprogramma c.a. 2005 zal breed worden bekendgemaakt door middel van een persbericht en een bericht terzake op huisnet.

Bijlagen

1. Toelichting op het Onderzoeksprogramma 2005 c.a.
2. Afspraken gemaakt op de bijeenkomst van de leden van de Statencommissie CW betreffende het aanbrengen van prioriteiten in de onderzoekswensen op de terreinen cultuur, welzijn en zorg voor 2005 d.d. 22 september 2005.
3. Brief van 11 oktober 2004 van het college van GS van Drenthe inzake onderzoekswensen 2005 cultuur, welzijn en zorg.
4. Drentse Panelstudie: haalbaar en noodzakelijk?!

Ter inzage in de leeskamer

N.v.t.

Het Presidium van provinciale staten van Drenthe,

A.L. ter Beek, voorzitter

I.M. Rozema, secretaris

jh/coll.

Provinciale staten van Drenthe;

gelezen het voorstel van het Presidium van provinciale staten van Drenthe van 26 oktober 2004, kenmerk 2004010488;

BESLUITEN:

- I. het Onderzoeksprogramma 2005 vast te stellen;
- II. akkoord te gaan met besluitvorming over de onderzoekswensen van GS begin 2005;
- III. in te stemmen met de inzet van expertise vanuit het onderzoeksbureau ten behoeve van de ambtelijke organisatie;
- IV. akkoord te gaan met de reservering van capaciteit bij de begeleiding van door derden uit te voeren onderzoek;
- V. in te stemmen met de organisatie van (een) bijeenkomst(en) om onderzoek en beleid optimaal op elkaar af te stemmen.

Assen, 15 december 2004

Provinciale staten voornoemd,

, griffier

, voorzitter

jh/coll.

Ontwerp-
onderzoeksprogramma 2005
C.A.

PROVINCIE DRENTHÉ

ONTWERP-ONDERZOEKSPROGRAMMA 2005 C.A.

Oktober 2004

INHOUD

1.	ONDERZOEKSPROGRAMMA 2005 C.A.	5
1.1.	Inleiding	5
1.2.	Het programma 2005	6
2.	INZET EXPERTISE TEN BEHOEVE VAN DE PROVINCIALE AMBTELIJKE ORGANISATIE	11
3.	BEGELEIDING BIJ ONDERZOEK	13
4.	KWALITEITSBEWAKING	15
5.	BESCHIKBARE CAPACITEIT EN DE INVULLING DAARVAN IN 2005	17
5.1.	Beschikbare capaciteit	17
5.2.	Invulling capaciteit	17
6.	AFKORTINGENWIJZER	19

---

1. ONDERZOEKSPROGRAMMA 2005

1.1. Inleiding

Vooraf

Dit is het tweede onderzoeksprogramma dat de Bestuurscommissie Onderzoek Cultuur, Welzijn en Zorg (OCWZ) u aanbiedt. Inmiddels is er op verschillende aspecten - zoals de wijze waarop met het opdrachtgeverschap en de openbaarheid van onderzoeksrapporten wordt omgegaan - duidelijkheid. Wat nog niet geregeld is, is de definitieve positionering van het OCWZ binnen de provinciale ambtelijke organisatie. De Bestuurscommissie OCWZ voert daar momenteel voorbereidende gesprekken over.

Besluitvorming

In de vergadering van 19 maart 2003 hebben provinciale staten (PS) de Verordening Bestuurscommissie OCWZ (statenstuk 37) vastgesteld. In deze verordening is geregeld dat PS jaarlijks voorafgaande aan een begrotingsjaar een onderzoeksprogramma vaststellen. De bestuurscommissie stelt daartoe een ontwerp-onderzoeksprogramma op. Daarbij is voorts geregeld dat gedeputeerde staten (GS) in de gelegenheid worden gesteld om advies uit te brengen.

Voortraject

Om te bereiken dat het Onderzoeksprogramma 2005 c.a. in december door PS zou kunnen worden vastgesteld is de leden van de Statencommissie Cultuur en Welzijn verzocht uiterlijk in hun vergadering van 6 oktober 2004 de onderzoekswensen voor 2005 te formuleren. De Bestuurscommissie heeft het aanbod gedaan om een bijeenkomst te organiseren om te brainstormen over relevante onderzoeksthema's voor het komende jaar. Op dit aanbod is ingegaan. De Bestuurscommissie kon op 22 september een veertiental statenleden verwelkomen. Aan de hand van een groslijst van voorstellen is van gedachten gewisseld over de prioriteiten voor 2005. Het resultaat was dat men het daar in grote mate over eens werd en het niet meer nodig vond daar in de commissievergadering van 6 oktober nog op terug te komen (zie voor de weerslag daarvan bijlage 2).

Zo hebben wij ook GS verzocht uiterlijk in hun vergadering van 5 oktober een wensenlijst vast te stellen. Het resultaat vindt u als bijlage 3 toegevoegd. GS hebben een lijst met globale onderzoekswensen ingediend voor de periode 2005-2008, in hoofdzaak gebaseerd op de concept-Nota "Mensen in het Middelpunt". Het verzoek is om 425 dagdelen van het totaal aantal onderzoeksdagdelen beschikbaar te stellen voor uitvoering van hun onderzoekswensen, die begin volgend jaar nader zullen zijn ingevuld en geprioriteerd.

Dit betekent dat wij u geen integraal ontwerpprogramma 2005 kunnen aanbieden. Over het "GS-deel" zal u begin 2005 een voorstel worden gedaan. Wij zien op enkele onderdelen wel een relatie met het door PS gewenste onderzoek en maken daar ook melding van.

Het nu voorliggende ontwerpprogramma is ook toegezonden aan GS. Zij zullen u (zo nodig) hun advies rechtstreeks doen toekomen.

Tot slot nog het volgende. In de hierboven genoemde bijeenkomst met de leden van de Statencommissie CW is door de bestuurscommissie toegezegd dat het voorstel Panelstudie Drentse Burger als onderdeel in het ontwerpprogramma 2005 zou worden meegenomen. Het voorstel treft u aan als bijlage 4.

1.2. Het programma 2005

Vooraf

Het programma 2005 bestaat uit de volgende onderdelen:

- a. Doorlopend onderzoek uit het Onderzoeksprogramma 2004
- b. Nieuw onderzoek in 2005
- c. Flexibele capaciteit
- d. Databank
- e. Inzet algemeen

Bij het onderdeel Nieuw onderzoek past de volgende toelichting.

1. In onze brief van 5 augustus 2004 aan de leden van de Statencommissie CW hebben wij aangegeven dat de ervaringen tot nu maken dat het verstandig is het Onderzoeksprogramma 2005 een meer globaal karakter te geven dan bij het Onderzoeksprogramma 2004 het geval was. De beschrijving van de onderzoeken beperken wij tot de formulering van de vraagstelling, het aangeven van de beleidsrelevantie en het afgeven van een indicatie van het voor uitvoering benodigde aantal dagdelen.
2. De volgorde waarin de onderzoeken zijn opgenomen is niet bedoeld als volgorde van uitvoering. In overleg met de opdrachtgevers wordt het tijdstip van aanvang/afrondding afgesproken.
  - a. *Doorlopend onderzoek uit het Onderzoeksprogramma 2004*

Onderzoek naar de problematiek rond de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt (nr. 9)

Er hebben enkele ontwikkelingen plaatsgevonden die een heroverweging van de vraagstelling van het onderzoek nodig maken. Wij zijn daarover met GS in gesprek. De uitvoering van dit onderzoek zal worden uitbesteed.

Onderzoek naar de problematiek van voortijdig schoolverlaten (nr. 10)

Het onderzoek loopt, zij het in een lagere versnelling dan gepland. Dat heeft onder andere te maken met het feit dat recente Drentse gegevens in december beschikbaar komen. Dat betekent dat de afronding niet meer in 2004 kan plaatsvinden.

Onderzoek vertaling doelstellingen "Mensen in het Middelpunt" naar bladspiegels begroting 2006 (nr. 8)

De start van dit onderzoek is gepland in december. Over de concrete invulling moeten met GS nog afspraken worden gemaakt. Het is overigens zeer wel mogelijk dat onze inzet meer het karakter van advies dan van onderzoek krijgt.

Onderzoek naar de relatie wonen, welzijn en zorg met betrekking tot (min of meer) kwetsbare groepen (nr. 11)

Het onderzoek is nog niet gestart. Wij zijn op dit moment in overleg met GS om tot een afspraak te komen over de vraagstelling voor het onderzoek. De uitvoering van dit onderzoek zal worden uitbesteed.

Eindevaluatie pilot Zorg en welzijn (nr. 15)

Met de uitvoering is inmiddels een start gemaakt. De afronding is begin 2005 voorzien.

Benodigde dagdelen: Wij schatten in dat het doorlopend onderzoek een inzet van 100 dagdelen zal vergen.

b. *Nieuw onderzoek 2005*

1. Onderzoek met betrekking tot de leefbaarheid van het platteland

Vraagstelling: Het onderzoek zal antwoord moeten geven op een drietal vragen.

- a. Wat is de invloed van de veranderende bevolkingssamenstelling van Drentse dorpen (ten gevolge van factoren zoals migratie van (rijke) ouderen en reductie van het aantal landbouwbedrijven) op de sociale cohesie c.q. sociale ontmenging.
- b. Wat zijn de ervaringen met dorpsontwikkelingsplannen/dorpsagenda's? Wat zijn succes factoren en wat zijn de valkuilen?
- c. Welke (beproefde) organisatieconcepten zijn er die het mogelijk maken dat op het platte land diensten die voorzien in basisbehoeften geleverd kunnen blijven worden?

Beleidsrelevantie: De leefbaarheid van het platteland is een van de prioriteiten uit de Staten-agenda 2003-2007.

Dagdelen: 175

Opmerking: Mogelijk is er een relatie te leggen met de GS-wens om onderzoek uit te voeren in het kader van de sociale paragraaf in het Provinciaal omgevingsplan (POP) II.

2. Onderzoek naar het kunst- en cultuurprofiel van de Drentse burger

Vraagstelling: Het onderzoek zal antwoord moeten geven op de volgende vragen.

- a. In welke mate is er sprake van actieve beoefening van uitingsvormen van kunst- en cultuur?
- b. In welke mate is er sprake van passieve beleving van kunst- en cultuuruitingen?
- c. Welke uitingsvormen zouden moeten worden gestimuleerd?

Beleidsrelevantie: In het kader van (de besluitvorming over) de nieuwe Cultuurnota is het van belang te weten wat onder de Drentse bevolking leeft.

Dagdelen: 65

Opmerking: De GS-wens om onderzoek naar het feitelijk gebruik en de wensen met betrekking tot het culturele aanbod voor ouderen en mensen met een laag inkomen kan met de uitvoering van het hierboven genoemde onderzoek 2. (in belangrijke mate) vervuld worden. Hetzelfde geldt (waarschijnlijk) voor het behoefteonderzoek naar cultuurproducten bruikbaar voor instellingen.

3. Onderzoek naar het informatie- en participatieprofiel van de Drentse burger met betrekking tot activiteiten/thema's betreffende beleid en bestuur

Vraagstelling: Het onderzoek moet antwoord geven op de volgende vragen.

- a. In welke mate en op welke wijze informeert de Drentse burger zich over zaken die voor de provincie van belang zijn? En in welke mate is er behoefte om geïnformeerd te worden?
- b. In welke mate wordt er gebruikgemaakt van mogelijkheden om invloed uit te oefenen op beleid/bestuur? En onder welke condities is er bereidheid tot participatie?

Beleidsrelevantie: De onderzoeksresultaten bieden de mogelijkheid om meer gericht informatie te verstrekken c.q. op meer effectieve wijze vorm te geven aan interactieve beleidsprocessen.

Dagdelen: 65

4. Organisatiepanel van Drentse burgers als instrument voor gegevensverzameling in het kader van beleidsonderzoek/-monitoring

In bijlage 3 is de functie en betekenis van panelonderzoek uiteengezet. Het opbouwen van het panel vraagt eenmalig een relatief grote investering. Samen met een eerste ondervragingsronde moet rekening worden gehouden met 150 onderzoeksdagdelen. Indien u besluit om te gaan werken met een panel van Drentse burgers biedt dit de mogelijkheid om de vragen die voortvloeien uit de onderzoeken 2 en 3, zoals die hiervoor onder b. Nieuw onderzoek 2005 zijn beschreven en voor te leggen aan het panel. Daardoor kan een aanzienlijk deel van de begrote dagdelen bij separate uitvoering worden bespaard. En die besparing geldt uiteraard ook met betrekking tot GS-onderzoeksvragen die aan het panel kunnen worden voorgelegd.

De keuze voor panelonderzoek impliceert derhalve ook een werkwijze die leidt tot onderzoeksefficiency.

c. Flexibele capaciteit

Om in de loop van 2004 nog de mogelijkheid te hebben om onderzoek te laten uitvoeren dat noodzakelijk wordt geacht bijvoorbeeld op basis van niet-voorzien omstandigheden/actuele ontwikkelingen adviseert de bestuurscommissie om een deel van de beschikbare capaciteit "vrij te houden". Het voorstel is dat deel te bepalen op 10%, hetgeen neerkomt op ca. 75 dagdelen. PS maar ook GS moeten naar het oordeel van de bestuurscommissie aanspraak kunnen maken op deze ruimte. Ervan uitgaande dat in bedoelde gevallen slagvaardigheid geboden is, moet een lange besluitvormingsprocedure worden voorkomen. Voorstel is het besluit over uitvoering in handen van de Bestuurscommissie te leggen.

d. Databeheer/ontwikkeling databank

In de bespreking van onze brief van 5 augustus 2004 in uw vergadering van 1 september jl. hebt u ingestemd met een onderzoek om antwoord te krijgen op de vraag: Wat is een wenselijke en haalbare optie waar het gaat om de vormgeving van een Databank CWZ.

Begin 2005 leggen wij u de rapportage van de resultaten van het onderzoek voor. De richting van uw besluitvorming daarover is in belangrijke mate bepalend voor de inhoud van de werkzaamheden in 2005.

Dagdelen: 300

Opmerking: In het onderzoek vormgeving databank is het onze bedoeling aandacht te besteden aan de GS-vraag met betrekking tot regie en coördinatie van data over de Drentse jeugd.

e. *Inzet algemeen*

Evenals in 2004 zouden wij enige ruimte willen reserveren om ontwikkelingen die zich in onderzoeksland, zowel landelijk als in onze provincie voordoen goed te blijven volgen en waar mogelijk tot afstemming en samenwerking te komen.

Dagdelen: 25

---

2. INZET EXPERTISE TEN BEHOEVE VAN DE PROVINCIALE AMBTELIJKE ORGANISATIE

Wij vragen u, zoals ook voor 2004 gebeurd is, maximaal 5% van de beschikbare onderzoekscapaciteit te reserveren voor advies aan de provinciale ambtelijke organisatie. Het onderzoeksbureau levert technische expertise en onthoudt zich van inhoudelijke oordelen en keuzes.

Dagdelen: 35

---

3. BEGELEIDING BIJ ONDERZOEK

Tot nu toe is geen beroep gedaan op de aan het Onderzoeksbureau CWZ toebedeelde taak om onderzoek op CWZ terrein dat in opdracht van PS of GS door derden wordt verricht te begeleiden. Toch lijkt het verstandig om daarvoor enige ruimte in 2005 te reserveren.

Dagdelen: 15

---

4. KWALITEITSBEWAKING

Een van de taken van de Bestuurscommissie OCWZ betreft de bewaking van de kwaliteit van het onderzoek. Aan het eind van 2004 zal er onder de verantwoordelijkheid van de bestuurscommissie een tiental onderzoeksrapporten zijn uitgebracht. Doel van de onderzoeksresultaten is dat ze onze opdrachtgevers "van pas zijn". PS moet er voordeel uit kunnen halen bij de invulling van haar volksvertegenwoordigende, kaderstellende en controlerende rol en GS bij haar ontwikkelende en uitvoerende rol. De vraag is of dat (in voldoende mate) het geval is.

Wij nemen ons voor over deze kwaliteitsaspecten in het voorjaar van 2005 met de afnemers van onze "producten" (een) bijeenkomst(en) te organiseren met als werktitel: De optimale pasvorm tussen onderzoek en beleid.

Dagdelen: 35

---

 5. BESCHIKBARE CAPACITEIT EN DE INVULLING DAARVAN IN 2005

5.1. Beschikbare capaciteit

Onderzoekscapaciteit

Er zullen bij het OCWZ enkele personele wisselingen plaatsvinden. Bovendien is op dit moment niet duidelijk wanneer invulling kan worden gegeven aan de vacature junior-onderzoeker. Enige reserve bij ons uitgangspunt om evenals voor het jaar 2004 uit te gaan van 750 beschikbare dagdelen is derhalve op zijn plaats.

750

Capaciteit databeheer/ontwikkeling databank

Voor databeheer zijn 300 dagdelen beschikbaar. De databeheerder biedt tevens ondersteuning bij de uitvoering van onderzoek. Naar schatting zal dat een omvang hebben van 50 dagdelen. Tegelijkertijd is de inzet van onderzoeksexpertise nodig voor de inhoudelijke aspecten van de databank. Naar schatting zullen daar eveneens 50 dagdelen voor nodig zijn. Het aantal beschikbare dagdelen voor databeheer/ontwikkeling databank en onderzoek blijft met deze uitwisseling van dagdelen derhalve op hetzelfde niveau.

300

Capaciteit uit het onderzoeksbudget

Als uitgangspunt wordt gehanteerd dat 120 dagdelen aan onderzoek kunnen worden uitbesteed.

120

Totaal

1170

5.2. Invulling capaciteit

	Met Drents Panel	Zonder Drents Panel
Onderzoeksprogramma:		
- Doorlopend onderzoek 2004	100	100
- Onderzoek 2005	375	305
- Flexibele capaciteit	75	75
- Databeheer	300	300
- Inzet algemeen	25	25
Inzet expertise t.b.v. ambtelijke organisatie	35	35
Begeleiding bij onderzoek	15	15
Bijeenkomst(en) kwaliteitsbewaking	35	35
	-----	-----
	960	890

04.128/11.02/JO/HL

---

6. AFKORTINGENWIJZER

CW	Cultuur en Welzijn
GS	gedeputeerde staten
OCWZ	Onderzoek Cultuur, Welzijn en Zorg
POP	Provinciaal omgevingsplan
PS	provinciale staten

Afspraken gemaakt op de bijeenkomst van de leden van de Statencommissie CW betreffende het aanbrengen van prioriteiten in de onderzoekswensen op de terreinen cultuur, welzijn en zorg voor 2005 d.d. 22 september 2004

Aanwezig:

Statencommissie Cultuur en Welzijn:

H. Beerda, A.H.J. Beumers, W.A.R. Boer, G.A.W. Fonk, A. Haar, E. Heemstede, M.J. Kaal, H. Kempe, W.H. Kuiper, W.L.M. Mastwijk, N. Nieuwenhuizen, G. Roeles, G.H. Smith, H.

Zomer

Bestuurscommissie Onderzoek Cultuur, Welzijn en Zorg:

H. Udding, S. Waslander

Onderzoeksbureau Cultuur, Welzijn en Zorg:

H. van Os, H. Parker Brady, M. Mailly (verslag)

De gedachtewisseling heeft plaatsgevonden aan de hand van een groslijst (bijgaand). De bijeenkomst heeft tot de volgende afspraken geleid:

- Voor 2004 wordt er geen invulling meer gegeven aan onderzoek m.b.t. leefbaarheid op het platteland. Dit wordt verschoven naar 2005.
- Onderwerpen als eet- en drinkgewoonten en beweging die in het onderzoek Leefstijl jongeren (nr. 8) aan de orde zouden moeten komen, laten we 'meeliften' met het dit najaar door de GGD geplande onderzoek onder schoolgaande jeugd.
- Het voorstel Panelonderzoek Drentse burger zal als onderdeel van het ontwerp-Onderzoeksprogramma 2005 ter besluitvorming worden aangeboden.
- De voorstellen voor onderzoek 1, 3 en 11 betreffen alle drie aspecten van leefbaarheid platteland (sociale ontmenging, betekenis dorpsontwikkelingsplannen en organisatievormen voor levering van basisbehoeften). Deze worden gecombineerd in één onderzoek en wordt als prioriteit aangemerkt
- De voorstellen voor onderzoek 2 en 12 betreffen beide de relatie met de Drentse burgers (informatie en interactie). Deze worden gecombineerd in één onderzoek en wordt als prioriteit aangemerkt.
- Voorstel 4 (Huis voor de Cultuur) is nog te vroeg voor uitvoering. Daar moet eerst nog in IPO-verband naar gekeken worden.
- Voorstel 5 (Problematiek dak- en thuislozen) wordt over het algemeen gezien als een verantwoordelijkheid van gemeenten.
- Voorstel 6 (Depressiviteit onder jongeren en ouderen in Drenthe). Recente resultaten uit

GGD onderzoek tonen aan dat er geen alarmerende afwijkingen zijn ten opzichte van het landelijk niveau.

Wel is geconstateerd dat het aantal jongeren dat thuis met geweld wordt geconfronteerd toeneemt en dat ook het aantal zelfdodingen stijgt. Dit zijn aspecten om in het achterhoofd te houden.

- Voorstel 7 (wensen en beleving van kunst- en cultuuruitingen door de Drentse burgers) wordt in het kader van de nieuwe Cultuurnota als een prioriteit aangemerkt.
- Over voorstel 9 (Vervolgonderzoek gezondheidssituatie en zorgconsumptie van allochtone zorgvragers) moet eerst nog eens goed worden nagedacht.
- Over voorstel 10 (Vervolgonderzoek zelfstandig wonende verstandelijk gehandicapten) wordt opgemerkt dat dit alleen zinvol is als het grootschalig en diepgaand wordt aangepakt. Aangegeven wordt dat er in het kader van het Onderzoeksprogramma 2004 nog een onderzoek op stapel staat over de samenhang tussen wonen, welzijn en zorg met betrekking tot kwetsbare groepen. Voorstel 10 wordt voorlopig geparkeerd.

De aanwezige leden van de Statencommissie CW blijken het over het algemeen eens te zijn over de prioriteiten voor 2005 en achten het niet nodig daar in hun vergadering van 6 oktober 2004 nog nader over te beraadslagen. Het Onderzoeksbureau draagt zorg voor een in onderzoekstermen geformuleerde vraagstelling in het ontwerp-Onderzoeksprogramma 2005.

STATENSTUK 2004-161

BIJLAGE 3

Provinciehuys
Westerbrink 1
Assen

ONTVANGEN 13 OCT 2004
cy. 146/SW

Aan:
de voorzitter van de Bestuurscommissie van het
Onderzoeksbureau Cultuur, Welzijn en Zorg
t.a.v. mevrouw prof. dr. S. Waslander
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Postbus 122
9400 AC Assen

Telefoon
(0592) 36 55 55
Telefax
(0592) 36 57 77

Assen, 11 oktober 2004

Ons kenmerk 41/6.11/2004009281

Behandeld door mevrouw A. Wormmeester (0592) 36 56 52

Onderwerp: Onderzoekswensen 2005 Cultuur, Welzijn en Zorg

Geachte mevrouw Waslander,

Hierbij informeren wij u over de onderzoekswensen 2005 Cultuur, Welzijn en Zorg die wij graag opgenomen zouden zien in uw Onderzoeksprogramma 2005. De onderzoekswensen zijn voor een groot deel gebaseerd op de concept-Contourennota Mensen in het middelpunt en op de concept-Cultuurnota De Kunst van het combineren die beiden nog moeten worden uitgewerkt. Dat betekent dat de gewenste onderzoeken, zoals vermeld in de bijlage, slechts globaal zijn benoemd. Wij verzoeken u op grond van de nu beschikbare gegevens 425 dagdelen onderzoekscapaciteit 2005 te reserveren voor door ons gewenst onderzoek.

Wij hopen dat u onze wensen wilt honoreren en zullen, uiterlijk 18 januari 2005, aan de afzonderlijke onderzoekswensen nog nader invulling geven en de prioriteiten in de uitvoering stellen.

Over de uitkomsten van de door u gemaakte afwegingen ten aanzien van het Onderzoeksprogramma 2005 willen wij te zijner graag worden geïnformeerd.

Hoogachtend,

gedeputeerde staten van Drenthe,

, secretaris

, voorzitter

Bijlage(n):
mat/coll.

Onderzoekswensen 2005 t/m 2008

Beschikbaar zijn 425 dagdelen.

1. Afronden lopend onderzoek 2004 75 dagdelen
2. Onderzoek gebaseerd op concept-contourennota "Mensen in het middelpunt".
Genoemde richtinggevende actiepunten (nader uit te werken en te prioriteren).
  - Nulmetingen, signaleringen, monitoring en evaluatie van nader te bepalen beleidsonderwerpen. Opstellen meerjarig evaluatieplan contourennota "Mensen in het middelpunt".
  - Toegankelijkheid van jeugdzorg voor specifieke groepen
  - Regie en coördinatie inrichten databank jeugdmonitor
  - Onderzoek naar functioneren cliëntvertrouwenspersoon binnen de Jeugdzorg
  - Onderzoek in het kader van POPII (sociale paragraaf)
  - Onderzoek naar feitelijk gebruik en de wensen met betrekking tot het culturele aanbod voor ouderen en mensen met een laag inkomen
  - Evaluatie project Toolkit vrijwilligerswerk in het kader van de Tijdelijke Stimuleringsmaatregel Vrijwilligerswerk (zie ook meerjaren evaluatieplan)
3. Onderzoek gebaseerd op de concept-cultuurnota (nader uit te werken en te prioriteren)..
  - Evaluatie Kunst- en Cultuurinstituut in relatie tot eisen aan ondersteuningsinstellingen amateurkunst (zie ook meerjaren evaluatieplan)
  - Evaluatie effectiviteit van subsidies in sector amateurkunst (zie ook meerjaren evaluatieplan)
  - Behoeftonderzoek naar cultuurproducten bruikbaar voor instellingen (in panelstudie meenemen)
  - Inventariserend onderzoek naar mogelijkheden in Drenthe voor talentontwikkeling.
4. Onderzoek gebaseerd op Rijksmonitor (in kader van IPO-Brede Overleg- en Adviesgroep Zorg & Sociale Vraagstukken.
  - Provinciale monitor op gebied van wonen, zorg en welzijn.

Voor onderzoek in het kader van de punten 2, 3 en 4 zijn in 2005 beschikbaar: 350 dagdelen.

**DRENTSE PANELSTUDIE:
HAALBAAR EN NOODZAKELIJK?!**

Colofon:

Onderzoek en rapportage: dr. M. Aartsen en drs. J. van Os
Met medewerking van: H. Plat-Lieben
Uitgave: Provincie Drenthe
Bestuurscommissie OCWZ
Postbus 122
9400 AC Assen
Kenmerk: 04.132/32000010.8/MA/HL
Datum: oktober 2004

Auteursrecht voorbehouden.

© Copyright 2004, Bestuurscommissie OCWZ

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij de Bestuurscommissie Onderzoek Cultuur, Welzijn en Zorg van de provincie Drenthe. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en/of publicatie in een andere vorm dan deze uitgave is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de Bestuurscommissie OCWZ.

INHOUD

	pagina
Samenvatting en advies	5
1. Achtergrond	7
2. Argumenten voor enquêteonderzoek onder burgers	9
3. Overwegingen bij de uitvoering van een enquêteonderzoek	13
3.1 Bepalen van steekproef en omvang	13
3.1.1 Wie moeten in de steekproef zitten?	13
3.1.2 Hoe groot moet de steekproef zijn?	13
3.2 Representativiteit bij uitval en non-respons bij herhaalde meting met dezelfde respondenten	15
3.3 Bepalen van meetinterval en aantal metingen bij herhaalde metingen	16
3.4 Selectie van onderzoeksonderwerpen	16
3.5 Datakwaliteit	17
3.6 Uitvoering en organisatie	17
4. Verschillende typen enquêteonderzoek vergeleken	19
4.1 Eénmalig (cross-sectioneel) onderzoek	19
4.2 Monitor	19
4.3 Panelstudie	20
4.4 Eénmalig onderzoek, monitor en panel vergeleken	20
4.5 Kostenraming	21
Literatuur	25
Appendix	27

Samenvatting en advies

In dit rapport wordt een voorstel gedaan voor een panelonderzoek onder Drentse burgers. Het gaat hierbij niet om een op zichzelf staand onderzoek, maar om een nieuwe manier van werken, waarmee onderzoeken die nog moeten worden uitgevoerd op een efficiënte en deugdelijke wijze kunnen worden uitgevoerd. In het Onderzoeksprogramma c.a. 2005 wordt hier al enige aandacht aan besteed. Een panelonderzoek ten behoeve van de provinciale politiek en het provinciale beleid wordt nog in geen van de andere provincies benut, en zou daarmee uniek in Nederland zijn.

Met een grootschalig enquêteonderzoek kan op veel, maar niet op alle, onderzoeksvragen een antwoord worden geven. Specifieke onderzoeken die niet op het niveau van de burger liggen, zullen daarnaast indien gewenst ook nodig blijven. Voorbeelden van onderzoeken die niet met een grootschalig enquêteonderzoek beantwoord kunnen worden, zijn onderzoeken waarbij de samenwerking tussen gemeenten en provincie wordt geëvalueerd, of waarbij budgetinstellingen onderwerp van onderzoek zijn.

In het rapport worden drie vormen van enquêteonderzoek besproken en met elkaar vergeleken, te weten eenmalig (cross-sectioneel) onderzoek, monitor en panelstudie. Van die drie vormen biedt de panelstudie veruit de meeste mogelijkheden om uitspraken te kunnen doen over de aard en omvang van bepaalde fenomenen, veranderingen in de tijd, oorzaak en gevolg en mate waarin bepaalde beleidsdoelen gerealiseerd zijn. Een dergelijke studie vergt in de beginfase een behoorlijke investering, zowel in kosten als in tijd, maar levert naarmate er vaker gemeten is steeds verfijndere informatie en een steeds efficiëntere manier van onderzoeken op.

We vragen de Provinciale Staten om in te stemmen met:

- de uitvoering van een panelonderzoek op de beleidsterreinen Cultuur, Welzijn en Zorg;
- de eerste meting van de panelstudie in 2005 te laten plaatsvinden;
- te werken met een steekproefomvang van tenminste 3.000 burgers;
- te werken met een elektronische vragenlijst, aangevuld met een schriftelijke vragenlijst voor mensen die daaraan de voorkeur geven;
- elke vier jaar een enquête te houden die is afgestemd op de hoofdlijnen van de beleidsdoelstellingen van CWZ;
- tussentijdse, meer specifiek op de doelgroep afgestemde metingen bij (sub)groepen van de steekproef te doen;
- elk jaar een nieuwsbrief te laten verschijnen met resultaten van het onderzoek;
- een begeleidingscommissie in te stellen.

1. Achtergrond

If you can't measure it, you can't manage it (Kaplan & Norton, 1996)

Overheidsinstellingen erkennen in toenemende mate het belang van meetbare prestatie-indicatoren om vast te kunnen stellen in hoeverre doelstellingen behaald zijn. Deze manier van werken, ook wel *evidence based policy* genoemd, heeft bij de rijksoverheid geleid tot het project "Van Beleidsbegroting tot Beleidsverantwoording" (VBTB). Bij VBTB staat de koppeling tussen beleid, prestaties en geld centraal (Ministerie van Financiën, 2002). Op provinciaal en gemeentelijk niveau is om dezelfde reden het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) opgesteld (Staatsblad 27, 2003). Naar aanleiding daarvan heeft GS besloten de beleidsbegroting zodanig te formuleren dat ze antwoord geeft op de vragen:

- *wat willen we bereiken;*
- *wat gaan wij daarvoor doen;*
- *hoe stellen we vast of dat gaat lukken*

(Gedeputeerde Staten van Drenthe, 2003).

In de Beleidsbegroting 2005 zijn vooral door de productgroep Cultuur, Welzijn en Zorg (CW) veel indicatoren op het niveau van de burger geformuleerd. Onderzoek naar de mate waarin beleidsvoornemens geslaagd zijn zal dus ook voor een deel op het niveau van de burger uitgevoerd moeten worden.

In dit rapport worden de voor- en nadelen van drie mogelijke vormen van enquêteonderzoek onder burgers besproken en onderling vergeleken. De vormen waar we ons hier op richten zijn éénmalig onderzoek en onderzoek met herhaalde metingen zoals monitor (zelfde vragenlijst andere respondenten) en panelstudie (zelfde respondenten, eventueel andere vragenlijst).

Voorafgaand aan de uitvoering van ongeacht welk type enquêteonderzoek moeten nog nadere keuzes gemaakt worden ten aanzien van de omvang van de steekproef en de vragenlijst. Bij enquêteonderzoek met herhaalde metingen zullen nog keuzes gemaakt moeten worden ten aanzien van de meetfrequentie en het meetinterval. De consequenties van de verschillende keuzes zullen worden besproken. Per alternatief wordt een kostenraming gemaakt.

2. Argumenten voor enquêteonderzoek onder burgers

Sinds de invoering van het dualistisch bestel in 2003 hebben de Provinciale Staten een vertegenwoordigende, kaderstellende en controlerende rol. Om die rol goed te kunnen vervullen hebben Statenleden naast allerlei andere vaardigheden een goed inzicht in de sociale staat van Drenthe nodig. Zowel voor de kaderstellende als de vertegenwoordigende rol is het van belang te weten hoe groot bepaalde problemen zijn; of er bepaalde bevolkingsgroepen een achtergestelde positie hebben; en wat de stand van zaken en de richting van ontwikkeling van bepaalde sociale fenomenen in Drenthe is. Voor de controlerende rol is het van belang te kunnen beschikken over resultaten van deugdelijk evaluatieonderzoek.

Voor een deel wordt informatie ten behoeve van de kaderstellende, vertegenwoordigende en controlerende rol van PS gepresenteerd in het vierjaarlijkse Sociaal Rapport, waarvan de eerste is verschenen in 2004 (Parker Brady, 2004). Ook andere provincies hebben een Sociaal Rapport. In het Sociaal Rapport wordt een overzicht gegeven van een groot aantal indicatoren op de beleidsterreinen Cultuur, Welzijn en Zorg. De gegevens zijn gebaseerd op bestaande databestanden van onder andere het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP), het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Politiemonitors en monitors van de Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD). Een belangrijke beperking van het Sociaal Rapport is dat het rapport gebaseerd is op bestaande datasets van verschillende instanties waardoor meer diepgaande analyses en het onderzoeken van samenhangen tussen verschillende domeinen van functioneren niet mogelijk is. Daarbij komt dat gegevens van derden, zoals bij SCP, CBS en GGD, niet primair verzameld zijn voor de evaluatie van het provinciaal beleid waardoor er geen nauwkeurige afstemming op de beleidsindicatoren van de Provincie mogelijk is.

Enquêteonderzoek onder Drentse burgers kan, mits zorgvuldig opgezet en uitgevoerd, een waardevolle bijdrage leveren aan zowel ex-post als ex-ante onderzoek. Bij ex-post onderzoek wordt achteraf vastgesteld of het ingezette beleid het gewenste effect heeft bereikt en dus beëindigd kan worden, op koers ligt, of bijstelling behoeft. Bij ex-ante onderzoek wordt toekomstgericht onderzoek naar de verwachte effecten en neveneffecten van mogelijk in uitvoering te nemen beleid gedaan. Daarbij wordt het beleidsvoornemen afgezet tegen alternatieven, waartoe in ieder geval het alternatief van de voortzetting van de huidige situatie wordt gerekend (Tweede Kamer der Staten Generaal, 2000). Een zorgvuldige afweging van beleidsalternatieven kan kostenbesparend werken wanneer ineffectieve en dus dure maatregelen op voorhand worden herkend en uitgesloten.

Enquêteonderzoek kan naast het inventariseren van allerlei persoonsgebonden kenmerken ook latente kenmerken registreren door o.a. discrepanties tussen feitelijke en gewenste situatie in kaart te brengen. Daarnaast kan met enquêteonderzoek eenvoudig de mening van burgers worden gepeild. Hoewel burgers hun mening ook via diverse inspraakorganen kunnen uiten (o.a. Regionaal Patiënten en Consumenten Platform (RPCP) en Jongerenraad Drenthe) zijn lang niet alle burgers in een dergelijke vorm georganiseerd. Door individuele burgers rechtstreeks te benaderen worden ook gegevens geïnventariseerd die anders wellicht onopgemerkt bleven.

Als de enquête voldoende breed wordt opgesteld kan zonder aanvullende dataverzameling op korte termijn antwoord gegeven worden op ad-hoc vragen van PS en GS, wat de onderzoeksefficiëntie vergroot. Bovendien kan bij digitale vormen van dataverzameling, zoals een verspreiding van de enquête via e-mail, op een snelle manier aanvullende gegevens verzameld worden, althans bij dat deel¹ van de respondenten dat (kan) beschikken over een PC met internetaansluiting.

Tot slot vormen de gegevens die middels een enquêteonderzoek verzameld worden een uitermate geschikte input voor een Drentse databank. Afhankelijk van de nog te ontwikkelen plannen ten aanzien van de databank zou, indien gewenst, data van een enquêteonderzoek beschikbaar kunnen worden gesteld aan PS, GS, instituten en zelfs aan de Drentse burger. Gegevens uit de databank kunnen zonodig eenvoudig gebruikt worden om tabellen te genereren voor 'Drente in Cijfers', dat jaarlijks door de provincie wordt uitgegeven.

Echter, niet alle onderdelen van het CW-beleid lenen zich even goed voor een evaluatie door middel van een enquêteonderzoek. Er kunnen goede redenen zijn om bepaalde aspecten van het beleid niet te toetsen op de beoogde effecten, maar eerder op de wijze waarop bijvoorbeeld een gesubsidieerde instelling aan het bedoelde beleid uitvoering heeft gegeven. In zo'n geval is een procesevaluatie wellicht meer op zijn plaats. Bij procesevaluatie wordt de wijze waarop beleid wordt uitgevoerd geëvalueerd.

Kort samengevat:

Een grootschalig enquêteonderzoek onder de Drentse burgers:

- vergoot de kaderstellende, controlerende en controlerende rol van PS;
- levert inzicht in de mate waarin de provinciale beleidsdoelen op peil zijn, bijstelling behoeven of beëindigd kunnen worden;
- levert inzicht in de sociale staat van Drenthe zodanig dat we beter in staat zijn onderlinge samenhangen op verschillende domeinen van functioneren te herkennen;

---

¹ Volgens schattingen van het CBS had in 2003 61,8% thuis een PC met internetaansluiting. Echter, slechts 23% van de 65-plussers hebben thuis een pc met internetaansluiting.

- maakt het mogelijk om ook niet op voorhand al bekende samenhangen te herkennen;
- zal in de toekomst leiden tot minder zware dataverzamelingen voor onderzoeksvragen;
- vormt een goede input voor een Drentse Databank.

3. Overwegingen bij de uitvoering van een enquêteonderzoek

Voordat we drie mogelijke manieren van enquêteonderzoek bespreken gaan we eerst in op aspecten die betrekking hebben op de uitvoering van enquêteonderzoek. We bespreken achtereenvolgens de steekproef en de steekproefomvang, meetfrequentie, de vragenlijst en het meetinterval.

3.1 Bepalen van steekproef en omvang

3.1.1 *Wie moeten in de steekproef zitten?*

Als uitgangspunt geldt dat de steekproef een representatieve vertegenwoordiging van de Drentse bevolking omvat. Gangbaar is een a-selecte trekking uit de gemeentelijke basisadministraties (GBA) zodat iedere burger dezelfde kans heeft om getrokken te worden. Als er voldoende (zie 3.1.2) personen in de steekproef worden opgenomen kan met grote mate van betrouwbaarheid gesteld worden dat verhoudingen in de Drentse populatie weerspiegeld worden in de steekproef. In sommige gevallen kan het echter wenselijk zijn om bepaalde groepen (ook wel strata genoemd) over te vertegenwoordigen. In zo'n geval spreken we van een gestratificeerde steekproef. Als bijvoorbeeld aanvullend onderzoek binnen de groep allochtonen gewenst is, zal zonder oververtegenwoordiging de groep niet-westerse allochtonen te klein zijn (namelijk ongeveer 30 personen bij een steekproef van 1.000) voor nader onderzoek. Daarom zou men er voor kunnen kiezen bepaalde groepen over te vertegenwoordigen en daarvoor in de analyses te corrigeren. Er zou verder overwogen kunnen worden om niet de hele leeftijdsrange te laten vertegenwoordigen, maar alleen burgers boven een bepaalde minimum leeftijd. De keuze om een bepaalde leeftijdsgroep niet te ondervragen is vooral een politieke keuze en zal hier verder buiten beschouwing blijven.

3.1.2 *Hoe groot moet de steekproef zijn?*

Een antwoord op deze vraag hangt van een scala van factoren af. In het algemeen geldt hoe groter de steekproef, hoe preciezer de schattingen en des te zekerder men kan zijn dat de bevindingen geldig zijn voor de hele populatie. Deze relatie is echter niet lineair. Verdubbelen van de steekproef maakt uitspraken niet twee keer zo precies.

Factoren die de omvang van de steekproef onder meer bepalen zijn:

- a. de gewenste betrouwbaarheid waarmee men uitspraken wil doen;
- b. de gewenste nauwkeurigheid of maximaal toegestane tolerantie;

- c. of er uitspraken over deelpopulaties (bijvoorbeeld allochtonen, ouderen, of gemeenten) gedaan moeten worden;
  - d. bij herhaald meten de verwachte uitval over de tijd, het aantal metingen en de verwachte mate van verandering;
  - e. de mate waarin individuen onderling verschillen;
  - f. betrouwbaarheid van meetinstrumenten
- (Guyatt, Walter, & Norman, 1987; Overall, 1987; Schlesselman, 1973).

In deze fase is niet alle bovenstaande kennis aanwezig. Vooral kennis over de mate waarin individuen van elkaar verschillen en de mate waarin ze veranderen over de tijd is niet bekend. Op basis van bestaand onderzoek, waarbij vergelijkbare informatie is verzameld, kan hierover wel wat gezegd worden.

Betrouwbaarheid en nauwkeurigheid waarmee men uitspraken wil doen:

Er zal een keuze gemaakt moeten worden over de gewenste betrouwbaarheid en de nauwkeurigheid van de schattingen. Vrij gebruikelijk is een betrouwbaarheid van 95% dat wil zeggen dat de geschatte waarde (bijvoorbeeld gemiddelde of percentage) voor 95% overeenkomt met de waarde die men zou krijgen als alle Drentse burgers gemeten zouden zijn. De maximaal toegestane tolerantie wordt vaak gesteld op 5%. De keuze voor de betrouwbaarheid en tolerantie heeft gevolgen voor de steekproefomvang (zie Tabel 3.1, voor berekeningen zie Appendix).

Uitspraken over deelpopulaties:

Waar (beleids-)specifieke uitspraken over deelpopulaties (of strata) van wezenlijk belang worden geacht is een strikt a-selecte steekproef uit de hele Drentse populatie niet geschikt. Als men bijvoorbeeld uitspraken wil doen over man-vrouw verschillen bij 65-plussers, dan moeten er voldoende oudere mannen en oudere vrouwen in de steekproef vertegenwoordigd zijn. Om dat te bereiken wordt vaak een zogenaamde gestratificeerde steekproef getrokken. Bij een gestratificeerde steekproef wordt uit elk stratum (deelpopulatie) voldoende personen getrokken. De omvang van de totale steekproef als naar leeftijd en geslacht wordt gestratificeerd bij verschillende betrouwbaarheids-intervallen staat in Tabel 3.1.

Tabel 3.1 Omvang (n) van naar leeftijd en geslacht gestratificeerde steekproef bij 95% betrouwbaarheidsintervallen (b.i.), tolerantie van 5% en verwachte proportie $p^1 = 0.50$

Leeftijdsgroepen	Geslacht	Aantal per subgroep gegevens 1-1-2004	n bij 95% b.i. ² 5% tolerantie.
20-29 jaar	mannen	24.196	379
	vrouwen	22.734	378
30-39 jaar	mannen	35.459	381
	vrouwen	35.184	381
40-49 jaar	mannen	37.579	381
	vrouwen	37.045	381
50-59 jaar	mannen	34.899	380
	vrouwen	34.011	380
60-69 jaar	mannen	24.125	379
	vrouwen	25.031	379
70-79 jaar	mannen	15.354	375
	vrouwen	19.442	377
80-89 jaar	mannen	5.762	361
	vrouwen	10.698	385
Totale steekproefomvang			5.297

¹ Opmerking: door voor p een waarde van 0.50 te kiezen wordt uitgegaan van het meest ongunstige geval, dat wil zeggen de maximale omvang van de steekproef. Een schatting waarbij p groter of kleiner is ($p=0.20$ of $p=0.80$) zou resulteren in een totale steekproef van 3416.

² b.i.= betrouwbaarheidsinterval

3.2 Representativiteit bij uitval en non-respons bij herhaalde meting met dezelfde respondenten

Een lastig, maar niet te vermijden, probleem bij panelonderzoek is dat uitval over de tijd de representativiteit van de steekproef in gevaar brengt. Dit probleem doet zich met name voor wanneer de te onderzoeken groep kwetsbaar is, zoals bij ouderen of gehandicapten. In de voorgestelde panelstudie hebben we echter te maken met een dwarsdoorsnee van de bevolking, waardoor vertekening door selectieve uitval beperkt is. Belangrijke oorzaken voor uitval zijn verhuizing naar een plaats buiten de provincie, sterfte, niet in staat zijn of gebrek aan bereidwilligheid. Het percentage uitval in Drenthe zal naar verwachting tenminste 5% per jaar omvatten. In 2000 vertrok namelijk 3,8% van de Drenten uit de provincie (De Wit-Ybema, 2002), en stierf 0,9% van de totale Drentse bevolking. Cijfers over uitval in andere panelstudies lopen uiteen van 6,9% per jaar (Newcomb & Bentler, 1988) tot zelfs minder dan 1% per jaar (Dempster-McClain & Moen, 1998).

Toch hoeft aan de uitval ook niet te zwaar getild te worden. Uit onderzoek bleek dat zelfs bij relatief grote uitval de schattingen redelijk accuraat bleven, maar dat enige vertekening wel optrad bij het meten van veranderingen (Cordray & Polk, 1983). Suggesties om uitval, niet

veroorzaakt door sterfte of verhuizing, te reduceren zijn; goede contacten onderhouden met de respondenten via mailings, kerst- of verjaardagskaarten, en respondenten verzoeken verhuisgegevens door te geven aan de onderzoekers (Menard, 2002).

3.3 Bepalen van meetinterval en aantal metingen bij herhaalde metingen

Om veranderingen in beeld te krijgen moet de tijd tussen de metingen niet zo kort zijn dat er nog geen veranderingen hebben plaatsgevonden, maar ook niet zo lang dat belangrijke veranderingen gemist worden. Bij andere studies met herhaalde metingen variëren de tijdsintervallen van 1 tot 4 jaar (Deeg, 1989). Vaak wordt op pragmatische gronden een bepaald tijdsinterval gekozen. In ons geval is er wat voor te zeggen om het tijdsinterval af te stemmen op de tijdsintervallen waarmee belangrijke beleidsnota's worden uitgegeven, of belangrijke politiek bestuurlijke wisselingen plaatsvinden. Daarnaast kunnen altijd tussenmetingen gehouden worden bij (delen van) de steekproef, bijvoorbeeld voor referenda, opiniepeilingen of andere politieke peilingen.

3.4 Selectie van onderzoeksonderwerpen

De selectie van onderzoeksonderwerpen hangt af van het doel dat men voor ogen heeft. Hier is dat doel gericht op het vaststellen van de omvang en het vóórkomen van bepaalde problemen op het gebied van Cultuur, Welzijn en Zorg, en op de evaluatie van beleid (*vaststellen of beleidsdoelstellingen behaald zijn*). Het ligt dus voor de hand om de onderwerpen af te stemmen op de beleidsbegroting, waarin de doelstellingen van het provinciale beleid geformuleerd staan. De indicatoren, op basis waarvan moet worden vastgesteld of bepaalde beleidsdoelstellingen gehaald zijn, kunnen daarbij als uitgangspunt dienen. Voorwaarde is dan wel dat de indicatoren meetbaar, valide en tijdsgebonden geformuleerd zijn. Naast de afstemming op de beleidsbegroting zullen ook bekende (demografische) kenmerken gemeten moeten worden zoals leeftijd, geslacht, etniciteit, opleidingsniveau, beroepsniveau, gezinssituatie, burgerlijke staat en postcode (bij voorkeur 4 cijfers en 2 letters) om bepaalde doelgroepen te kunnen omschrijven. Deze demografische kenmerken geven informatie over de vraag of bepaalde problemen bij sommige bevolkingsgroepen of gemeenten nijpender zijn dan bij andere en kunnen van dienst zijn bij de formulering van vraaggericht beleid.

Een ander aspect dat van invloed is op de selectie van onderwerpen en de uiteindelijke vragenlijst is de validiteit en betrouwbaarheid van de meetinstrumenten. Meten van kenmerken die niet weergeven wat men beoogt te meten (invalide meetschalen) is niet erg zinvol. Ook meten met een onbetrouwbaar meetinstrument (een 'elastieken' meetlat) heeft weinig zin. Daarnaast speelt de mate waarin kenmerken veranderen over de tijd een

belangrijke rol bij een follow-up meting. Bepaalde persoonsgebonden kenmerken veranderen weinig over de tijd, en herhaald meten van onveranderende kenmerken zal dan ook weinig informatief zijn.

Bovenstaande neemt niet weg dat het raadzaam is de onderzoeksonderwerpen breed te houden. Op voorhand zijn niet alle vragen te voorzien en een te beperkte opzet van de vragenlijst belemmert de mogelijkheid voor aanvullend onderzoek. Sociaal gedrag is vaak een resultante van veel factoren. Een te beperkt statistisch verklaringsmodel, dat wil zeggen een verklaring waarbij belangrijke factoren missen, zou kunnen leiden tot misleidende interpretaties (Davies & Dale, 1994). Aan de andere kant moet een vragenlijst niet te lang zijn. Respondenten zijn eerder geneigd af te haken naarmate de beantwoording van de vragen meer tijd in beslag neemt. Goede afstemming met alle betrokken partijen over de onderzoeksonderwerpen is daarom zeer gewenst.

3.5 Datakwaliteit

De kwaliteit van de data is een belangrijk punt van aandacht bij grootschalig enquêteonderzoek. Met kwaliteit wordt zowel de beschrijving van de data door middel van codeboeken bedoeld, als de mate waarin de data vrij van fouten is. Door middel van dataschoning worden gegevens gecontroleerd op inconsistenties of onjuistheden en zo nodig daarop gecorrigeerd. Dataschoning vergt bij grootschalige onderzoeken de nodige tijd, kennis en deskundigheid en kan gezien worden als een essentieel onderdeel van het hele onderzoek. De aanwezigheid van snelle computers en geavanceerde computerprogramma's maakt het mogelijk om goede dataschoningsystemen te ontwikkelen. Zodra follow-up metingen beschikbaar komen moet er bij een panelstudie ook longitudinaal (dat wil zeggen over de tijd) geschoond worden. Een dergelijke dataschoning is gecompliceerd, maar biedt een goed inzicht in de kwaliteit van de data. Opslag van data en databeheer voor enquêteonderzoek en met name panelstudies vereisen speciale aandacht en daarmee ook de inzet van data-analisten (Deeg, 1989). De software die nodig is om de data te analyseren moet het mogelijk maken de data te manipuleren over meerdere metingen heen en nieuwe variabelen af te leiden uit de bestaande gegevens.

3.6 Uitvoering en organisatie

Voordat overgegaan kan worden tot de daadwerkelijke uitvoering van een enquêteonderzoek onder de Drentse bevolking zullen nog de nodige keuzes gemaakt moeten worden. Ten eerste moet in nauw overleg met PS en GS de onderzoeksonderwerpen

worden vastgesteld. Daarbij is het goed om te realiseren dat het kiezen van goede, valide en betrouwbare indicatoren met name voor de beleidsterreinen Cultuur, Welzijn en Zorg een uiterst complexe aangelegenheid is waar veel tijd mee gemoeid zal zijn. In tegenstelling tot de meer harde sectoren, waarbij één indicator vaak volstaat (bijvoorbeeld grondwaterpeiling of aantal verkeersslachtoffers) is voor de evaluatie van maatschappelijke processen vaak veelvoud aan indicatoren nodig. Daarbij komt dat maatschappelijke fenomenen vaak geformuleerd zijn in multi-interpretabele begrippen zoals leefbaarheid, sociale samenhang of culturele identiteit. Goede definiëring van dergelijke begrippen voorafgaand aan de eigenlijke meting is daarom belangrijk.

Voor de selectie van de respondenten moeten uit de basisregisters van de Drentse gemeenten adressen geselecteerd worden. Bij een te verwachten non-respons van 50% zou men twee keer de gewenste steekproefomvang moeten selecteren. Afhankelijk van de wijze waarop de enquête wordt afgenomen (mondeling, schriftelijk, per e-mail) zullen respectievelijk interviewers getraind moeten worden, vragenlijsten in de computer verwerkt moeten worden al dan niet geautomatiseerd en eventueel computers voor de respondenten zelf aangeschaft moeten worden. Voor een panelonderzoek zal het adressenbestand up-to-date gehouden moeten worden. Periodiek zal een nieuwsbrief, of andere correspondentie, opgesteld moeten worden.

Organisatie:

Ervaring en deskundigheid voor de uitvoering van een grootschalig enquêteonderzoek is deels aanwezig op het onderzoeksbureau. Vanwege de complexiteit van een dergelijk onderzoek is het echter aan te bevelen om een adviescommissie in te stellen. In die commissie zouden deskundigen op gebied van (longitudinale) kwantitatieve dataverzameling en analyse, vragenlijstconstructie en enquêteonderzoek, alsmede politiek-bestuurlijke deskundigen vertegenwoordigd moeten zijn.

De formatieomvang die nodig is voor de uitvoering van een enquêteonderzoek wordt bepaald door de frequentie en de wijze van de dataverzameling en in mindere mate door de lengte van de vragenlijst en de steekproefomvang. Naarmate er minder vaak gemeten wordt, en de dataverzameling meer geautomatiseerd is, de steekproef kleiner en de vragenlijst korter is zal de benodigde formatieomvang kleiner zijn. Er kan overwogen worden om op den duur ook universiteiten bij het enquêteonderzoek te betrekken. In ruil voor data kan deskundigheid en mankracht (onderzoekers, stagiaires, scriptiestudenten) worden verkregen.

4. Verschillende typen enquêteonderzoek vergeleken

Hiervoor hebben we steeds gesproken over drie typen enquêteonderzoek, namelijk éénmalig onderzoek, monitor en panelstudie. In dit hoofdstuk zullen de verschillende typen worden besproken en onderling vergeleken.

4.1 Éénmalig (cross-sectioneel) onderzoek

Bij éénmalig (cross-sectioneel) onderzoek wordt voor een specifieke onderzoeksvraag een vragenlijst ontwikkeld die éénmalig aan (een deel van) de onderzoekspopulatie wordt voorgelegd. Soms gaat het daarbij om een dwarsdoorsnede (cross-sectie) van de bevolking. Op basis van de steekproef kunnen uitspraken gedaan worden over de mate waarin de te meten aspecten voorkomen, over de mate waarin de gemeten objecten (bijvoorbeeld mensen) van elkaar verschillen en de mate waarin bepaalde variabelen samenhangen. Belangrijke eigenschap van éénmalig cross-sectioneel onderzoek is dat het een momentopname is. Met andere woorden, de stand van zaken van één moment in de tijd wordt vastgelegd. Uitspraken over veranderingen in bepaalde variabelen kunnen op basis van éénmalig onderzoek niet worden gedaan. Ook uitspraken over oorzakelijkheid kunnen op basis van éénmalig onderzoek niet worden gedaan. Pogingen om toch iets te zeggen over veranderingen, bijvoorbeeld door te vragen naar vroeger of door jong en oud met elkaar te vergelijken, zijn onbetrouwbaar. Vragen naar vroeger lopen het risico te worden vertekend door herinneringsfouten. Vergelijken van jong en oud om uitspraken te doen over veroudering kunnen worden vertekend door de zogenoemde cohort effecten. Het blijkt bijvoorbeeld dat verschil in lichamelijke gezondheid tussen jonge ouderen en oude ouderen niet alleen veroorzaakt worden door het ouder worden, maar ook door het opgroeien in een verschillende tijd (Portrait, Alessi, & Deeg, 2002).

4.2 Monitor

Als uitspraken over mate van verandering gewenst zijn, ontkomt men niet aan een onderzoek waarbij herhaald gemeten wordt. Daartoe staan de onderzoeker twee typen onderzoek ten dienst; de monitor en de panelstudie. Een monitor kan beschouwd worden als een serie cross-sectionele studies waarbij dezelfde vragenlijst grotendeels opnieuw gebruikt wordt en waarbij steeds opnieuw een steekproef getrokken wordt. Onderzoeken van de GGD zijn daar voorbeelden van. Het probleem bij monitors is echter dat de steekproeven

van elkaar kunnen verschillen, tenzij zowel formele als informele procedures van steekproeftrekking en dataverzameling betrouwbaar gerepliceerd worden bij elke meting (Martin, 1983). Doordat het twee verschillende steekproeven zijn, kunnen de data niet met elkaar gecombineerd worden. Uitspraken over veranderingen zijn beperkt omdat niet met zekerheid vastgesteld kan worden of die verandering inderdaad een gevolg is van een verandering in het gemeten aspect, of een gevolg is van fluctuaties in de steekproef.

4.3 Panelstudie

Bij een panelstudie wordt dezelfde groep mensen meerdere keren ondervraagd. De vragenlijst kan eenvoudig worden uitgebreid met aanvullende vragen, die dan weer gekoppeld kunnen worden aan gegevens uit een eerdere meting. Bij een panelstudie wordt de oorspronkelijke dataset daardoor steeds groter, rijker en gevarieerder. Met een panelstudie kunnen veranderingen van het individu over de tijd (intra-individuele veranderingen) met een grote mate van betrouwbaarheid worden vastgesteld. Daarnaast zijn antwoorden op causaliteitsvragen mogelijk zodat panelstudies uitermate geschikt zijn voor ex-ante onderzoek waarbij de vraag centraal staat of verwacht mag worden dat bepaalde voorgenomen beleidsmaatregelen het gewenste effect zullen hebben.

4.4 Eénmalig onderzoek, monitor en panel vergeleken

De vraag welk onderzoeksdesign nu het beste is, hangt af van de informatie waarnaar men op zoek is. Veel doelstellingen van het provinciaal beleid zijn geformuleerd in termen van verandering. Zonder een deugdelijke nul- en vervolgmeting kan niet betrouwbaar worden vastgesteld in hoeverre het voorgenomen doel bereikt is. Eénmalig cross-sectioneel onderzoek is daarmee ongeschikt als instrument voor beleidsevaluatie.

Een monitor is, mits voldoende groot en representatief, tamelijk geschikt voor het in kaart brengen van gemiddelde veranderingen. Echter, een monitor levert slechts zicht op het saldo-resultaat van tegen elkaar ingaande veranderingen en niet in die veranderingen afzonderlijk. Met andere woorden, met een monitor is het goed mogelijk om vast te stellen hoe het gemiddeld ervaren gevoel van veiligheid is veranderd, maar niet op welke plaats het veiliger en welke plaats het onveiliger is geworden. Stel dat de provincie maatregelen heeft getroffen om de gevoelens van onveiligheid in de stedelijke gebieden te verminderen en een interventie ontwikkelt die gericht is op het terugdringen van overlast door zwerfjongeren binnen de stedelijke gebieden. Als nu door die interventie de zwerfjongeren naar het platteland uitwijken, waardoor de gevoelens van onveiligheid op het platteland zijn

toegenomen, kan op basis van provinciale gemiddelden ten onrechte geconcludeerd worden dat gevoelens van onveiligheid onder de Drentse bevolking niet zijn veranderd.

Bij een monitor moet elke keer opnieuw een steekproef getrokken worden zodat door steekproeffluctuaties de mate van verandering kan vertekenen wat tot onjuiste conclusies kan leiden. Vaak is het trekken van een representatieve steekproef tijdrovend, de bereidwilligheid om mee te doen matig en is een respons lager dan 50% eerder regel dan uitzondering, waardoor de kans op steekproeffluctuaties relatief groot is. Voordeel van een monitor boven een panelstudie is dat vertekening door uitval over de tijd niet voorkomt.

Een panelstudie is van de drie typen onderzoek het meest geschikt voor het in kaart brengen van veranderingen, voor het onderzoeken van causaliteitsvragen (is het één oorzaak van het ander) en het beantwoorden van verklaringsvragen (hoe kan het dat...) en voor beide vormen van beleidsevaluatie (ex-post en ex-ante). Geobserveerde veranderingen zijn met een grote mate van betrouwbaarheid toe te schrijven aan de werkelijke veranderingen. Door veranderingen op het individuele niveau in beeld te brengen kunnen niet alleen verschillen tussen individuen, maar ook veranderingen binnen het individu op een betrouwbare wijze worden vastgelegd.

Bij herhaald meten kunnen bij een panelstudie de nieuwe gegevens gekoppeld worden aan de oude. Daarmee wordt de dataset van de panelstudie steeds groter, rijker en gevarieerder en zijn steeds verdergaande conclusies mogelijk. Bij een monitor kunnen nieuwe gegevens niet gekoppeld worden aan de oude omdat ze afkomstig zijn van verschillende individuen.

4.5 Kostenraming

Kosten voor het trekken van een steekproef zijn voor de eerste meting voor alle vormen gelijk. De verschillen in kosten zitten vooral in de wijze van dataverzameling (face-to-face, schriftelijk en elektronisch). De verschillen in overige kosten doen zich voor als herhaald gemeten gaat worden. Bij de monitor moet bij de tweede meting opnieuw de steekproef getrokken worden, waaraan wederom kosten verbonden zijn. Bij een panel bestaan de aanvullende kosten uit het up-to-date houden van het adressenbestand en het binden van respondenten aan het onderzoek middels nieuwsbrieven of andere attenties. Hoe groot die verschillen in kosten zijn valt op voorhand slecht in te schatten, maar zijn volgens sommige onderzoekers redelijk vergelijkbaar (Wall & Williams, 1970). Hieronder wordt om die reden alleen een schatting gegeven van de kosten en tijd die gemoeid zijn met het ontwikkelen van de vragenlijst, de dataverzameling en dataverwerking voor de eerste meetcyclus. Daarbij worden verschillende soorten van dataverzameling (face-to-face, schriftelijk en elektronisch)

met elkaar vergeleken. Er wordt daarbij uitgegaan van een gewenste betrouwbaarheid van 95% en een tolerantie van 5% en een steekproefomvang van 3000 (zie 3.1.2) .

Tabel 4.1 Kostenraming éénmalige dataverzameling (vragenlijst 10 A4, dubbelzijdig) en dataverwerking (k€) bij verschillende technieken van dataverzameling en een steekproefomvang (*n*) van +/- 3000.

	Kosten data verzameling in k€	Kosten data verwerking in k€	Formatietijd onderzoeksbureau in dagdelen
Face-to-face enquête bij de mensen thuis	258	nihil	onderzoeker :180
Schriftelijke enquête en semi automatische verwerking (scannen)	9,5	6,5	onderzoeker: 150
Elektronische enquête	6,8	nihil	onderzoeker: 150

Voor de kostenberekening bij het face-to-face onderzoek bij de mensen thuis is uitgegaan van het volgende:

De tijd die nodig is voor het afnemen van een vragenlijst door getrainde interviewers met een laptop en bij de mensen thuis wordt inclusief het maken van afspraken geschat op drie en een half uur per respondent. Verder is aangenomen dat de gehele dataverzameling binnen vier maanden (20 weken) moet zijn afgerond, dat de meeste interviews in de avonduren plaatsvinden, en dat een enquêteur maximaal twee interviews per dag kan doen. Bij een steekproef van 3,000 mensen betekent dit dat er 15 enquêteurs en dus 15 laptops à € 1500,- nodig zijn. Inclusief reiskosten, een bruto uurloon van € 20,- , een kilometervergoeding van € 0,28 en een gemiddelde retour reisafstand van 30 kilometer kost elke afgenomen enquête ongeveer € 86,-. Voor de onderzoeker zijn 30 dagdelen extra gerekend voor het trainen van de interviewers.

Voor de kostenberekening bij het schriftelijke onderzoek (post enquêtes) is uitgegaan van het volgende:

De materiële kosten voor het verzenden van schriftelijke enquêtes wordt inclusief portvrije retourenveloppen en exclusief de drukkosten geschat op $2 \times € 0,78 = € 1,56$ per enquête. Voorafgaand aan de dataverzameling zal bij een verwachte non-respons van 50% het dubbele aantal respondenten moeten worden aangeschreven met een uitnodiging tot deelname aan het onderzoek. Bij de verwerking van de vragenlijsten is uitgegaan van een semi-automatische verwerking waarbij de vragenlijsten gescand worden.

Voor de kostenberekening bij het schriftelijke onderzoek (post enquêtes) is uitgegaan van het volgende:

De firma NetQuestionnaires (www.netq.nl) levert de software die nodig is voor de constructie van de vragenlijst. De firma draagt zorg voor de verspreiding van de vragenlijst en de verzameling van de data. Voorafgaand aan de dataverzameling zal bij een verwachte non-respons van 50% het dubbele aantal respondenten moeten worden aangeschreven met een uitnodiging tot deelname aan het onderzoek. Tussentijds, en aan het eind van de dataverzameling levert de firma een databestand die geschikt is voor verdere analyse met SPSS of Excel (beide pakketten zijn in huis). Een korting van 20% voor non-profit organisaties voor de licenties is in de berekening verwerkt. De firma levert een éénmalige licentie voor twee gebruikers (€ 381,- inclusief 19,5% BTW) en de kosten per respondent zitten rond de € 0,55 (inclusief BTW). De constructie van de vragenlijst wordt gedaan door het onderzoeksbureau zelf. Niet in de kostenberekening opgenomen, maar wel tot de mogelijkheden behorend, zijn ondermeer ondersteuning voor (elektronische) mailings, nieuwsbrieven en het selecteren van deelpopulaties op basis van bepaalde kenmerken (bijvoorbeeld alle hoogopgeleide, werkzoekende vrouwen zonder kinderen).

Van die drie besproken vormen biedt de panelstudie veruit de meeste mogelijkheden om uitspraken te kunnen doen over de aard en omvang van bepaalde fenomenen, veranderingen in de tijd, oorzaak en gevolg en mate waarin bepaalde beleidsdoelen gerealiseerd zijn. Een dergelijke studie vergt in de beginfase een behoorlijke investering zowel in kosten als in tijd, maar levert naarmate er vaker gemeten is steeds verfijndere informatie en een steeds efficiëntere manier van onderzoeken op.

Literatuur

- Cordray, S., & Polk, K. (1983). The implications of respondents loss in panel studies of deviant behavior. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 22, 214-242.
- Davies, R. B., & Dale, A. (1994). Introduction. In R. B. Davies & A. Dale (Eds.), *Analyzing social & political change: A casebook of methods* (pp. 1-20). London: Sage.
- Deeg, D. J. H. (1989). *Experiences from longitudinal studies on aging: Conceptualization, organization, and output*. Nijmegen: NIG.
- Gedeputeerde Staten van Drenthe. (2003). *Begroting 2004*. Assen: Provincie Drenthe, Stafgroep Financiën en Control.
- Guyatt, G., Walter, S., & Norman, G. (1987). Measuring change over time: Assessing the usefulness of evaluative instruments. *Journal of Chronic Diseases*, 40, 171-178.
- Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The balanced scorecard: Translating strategy into action*. Boston: Harvard Business School Press.
- Martin, E. (1983). Surveys as social indicators: Problems in monitoring trends. In P. H. Rossi, J. D. Wright & A. B. Anderson (Eds.), *Handbook of survey research*. Orlando: Academic Press.
- Ministerie van Financiën. (2002). *VBTB. Van beleidsbegroting tot beleidsverantwoording*. Den Haag: Ministerie van Financien.
- Overall, J. E. (1987). Estimating sample size for longitudinal studies of age-related cognitive decline. *Journal of Gerontology*, 42, 137-141.
- Parker Brady, H. (2004). *Sociaal rapport Drenthe 2003*. Assen: Bestuurscommissie OCWZ.
- Portrait, F., Alessi, R., & Deeg, D. J. H. (2002). *Disentangling the age, period, and cohort effects using a modeling approach: An application to trends in functional limitations at older ages*. Amsterdam: Tinbergen Institute.
- Schlesselman, J. J. (1973). Planning a longitudinal study: I. Sample size determination. *Journal of Chronic Diseases*, 26, 553-560.
- Staatsblad 27. (2003). *Besluit van 17 januari 2003, houdende de voorschriften voor de begrotings- en verantwoordingsdocumenten, uitvoeringsinformatie en informatie voor derden van provincies en gemeenten: Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten*. Koninkrijk der Nederlanden: Ministerie van Binnenlandse zaken en koninkrijkrelaties.

Tweede Kamer der Staten Generaal. (2000). *Organisatie van beleidsevaluatie*. Den Haag: Sdu-Uitgeverij.

Van Zanden, N. (2003). *Ouderenonderzoek Drenthe 2002. Onderzoek naar de gezondheidssituatie bij inwoners van Drenthe van 64 jaar en ouder*. Assen: GGD Drenthe.

Wall, W. D., & Williams, H. L. (1970). *Longitudinal studies and the social sciences*. London: Heinemann.

Appendix

Invloed van betrouwbaarheid op steekproefomvang:

Stel dat we willen schatten welk percentage Drenten eenzaam is met een tolerantie (d) van 5%. Uit onderzoek van het GGD in 2002 is gebleken dat het percentage ouderen dat zich eenzaam voelt op 26% ligt (Van Zanden, 2003). Deze voorlopige schatting wordt gebruikt als goede gok voor de hele populatie. Stel dat men met een betrouwbaarheid van 95% wil schatten wat het eenzaamheidspercentage in de hele Drentse populatie is, dan is de benodigde steekproefomvang (n):

$$d = z \cdot \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}} \Rightarrow d = 1.96 \cdot \sqrt{\frac{.26(1-.26)}{n}} \Leftrightarrow n = \frac{1.96^2 \times 0.26 \times 0.74}{0.05^2} = 295,6$$

Kiezen we een betrouwbaarheid van 90 of 99% dan is de steekproefomvang (n) respectievelijk 208,3 en 510,7.

Steekproef omvang bij het werken met strata en onbekende proporties:

Uitgangspunt is dat elk stratum groot genoeg is om er betrouwbaar uitspraken over te doen. De steekproefomvang (n) per stratum wordt bepaald door de volgende formule:

$$n = \frac{K \cdot p(1-p)}{\frac{K \cdot p(1-p)}{N} + d^2}$$

waarbij $K=4$ bij 95% betrouwbaarheidsinterval, $K=2,7$ bij 90% betrouwbaarheidsinterval en $K=6,7$ bij 99% betrouwbaarheidsinterval, d = tolerantie = 0.05, p =verwachte proportie in de steekproef, N =populatieomvang.

